

анксиозности и параноје. Коруновић семантичке догађаје прилагођава мучним и изазовним онтолошким вредностима и околностима, рефлектујући теме насиља и мира, сиромаштва и правде, хука покрета и тупог спокоја. Песника прате све израженији страхови од могућности посрнућа природе и доброте у њој. Ипак је искупљење скривено у дамару анималног, које се отима рутини и резигнацији, спремно да подучи човека.

Др Владислава С. ГОРДИЋ ПЕТКОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за англистику
vladislava.gordic.petkovic@ff.uns.ac.rs

КАФКА НА ОБАЛАМА САВРЕМЕНИХ КЊИЖЕВНИХ ТЕОРИЈА

Катарина Пантовић, *Актуелна читања Кафкиног дела*, Службени гласник, Београд 2023

Монографија *Актуелна читања Кафкиног дела* Катарине Пантовић представља значајан догађај у српској науци о књижевности – доприноси њеним теоријским оквирима, родном и компаративном проучавању Кафкиног стваралаштва, као и традуктологији, неодвојивој од рецепције „светских писаца”. Ауторка уводни део своје књиге посвећује теоријско-методолошким оквирима рада, подсећајући на проблеме са којима се актуелни тумач Кафкиног дела сусреће – од клишеизираних тема и неадекватних приступа, све до мора литературе која је писана о Кафки, и на коју је потребно надовезати сопствена истраживања и нове увиде. Овом *херменеутичком изазову* доприноси и загонетност Кафкиног стваралаштва, недореченост и нејасност његове прозе, која, иако телеграфског, једноставног и чистог језика – читаоца оставља у чуду.

Стога ауторка одлучује да се кроз Кафкину прозу са својим читаоцима *пробија* помоћу трију релевантних студија – „које су формулисали превасходно сами писци, филозофи и теоретичари [...] који се испостављају као посебно прогресивни и актуелни у тумачењу појединих аспеката Кафкиног дела” (13). Текстови *Кафка: ка мањинској књижевности* Жила Делеза и Феликса Гатарија (1975), „К...” Ђорђа Агамбена (2009) и „Ко поседује Кафку” Џудит Батлер (2011) дају стабилан теоријски оквир монографији Катарине Пантовић. Развојни лук од класичне студије Делеза и Гатарија, све до Агамбена и Батлерове, који своје текстове објављују почетком XXI века, указује нам на различите аспекте тумачења

Кафкиног дела и његову свеprisутност и актуелност међу најзначајнијим савременим књижевним теоретичарима. Ауторка указује и на рецепцију Кафке у српској науци о књижевности – како германистици тако и компаратистици, наводећи најкорисније студије о Кафки и његове најпризнације проучаваоце током друге половине XX и прве четвртине XXI века.

Први део монографије се надовезује на претходно изложене теоријске претпоставке и читаоцима детаљније представља текстове Делеза и Гатарија, Агамбена и Џудит Батлер. Временски јаз између првог и другог два текста објашњава се значајем Делезове и Гатаријеве студије као једне од првих студија која залази у „подручје студија културе при проучавању Кафке” и из те перспективе се дотиче „питања о јудаизму, књижевности мањине и политичкој природи Кафкиног дела, које се данас испоставља као незаобилазно у било каквом темељнијем бављењу овим писцем” (15–16). Агамбенова студија доноси врло занимљиво и иновативно тумачење романа *Процес* и *Замак*, засновано на римском процесном праву, са којим је Кафка, по струци дипломирани правник, био упознат. К. се као име Кафкиних јунака смело доводи у везу са термином *kalumniator* (лат. клеветник, оцрњивач), јер је „*клевети*а била најстроже кажњена и сматрана опасном претњом, а лажни оптужитељ кажњаван је тако што му је на чело утискиван жиг слова К” (16) – у контексту *Процеса*, Агамбен Јозефа К. види као тужиоца и оптуженог, односно самоклеветника. Текст Џудит Батлер настаје у жељу „борбе за Кафкино наслеђе” између Народне библиотеке у Израелу и Немачког архива за књижевност у Марбаху, и покушава да осветли Кафкино *јеврејство*, односно Кафкин амбивалентни, парадоксални и недоследни однос према свом јеврејском пореклу.

Друго поглавље монографије Катарине Пантовић представља њен централни део, заснован на ауторкиним истраживањима спроведеним током мастер студија компаративне књижевности на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, односно мастер раду „Актуелна читања Кафкиног дела: модуси родног приступа на примерима приповедака ’Пресуда’, ’Преображај’ и ’Сеоски лекар’”. Ауторка вешто улази у поље родне теорије, бавећи се доминантно маскулинитетима, односно њиховим типовима присутним у Кафкиној прози, затим и феминитетима који те маскулинитете допуњавају и дефинишу, а потом и Кафкином прозом као примером *женског њисма*. Ауторка на почетку даје теоријске оквире *gender studies*, наводи главне идеје и дефинише подручје истраживања родних аспеката Кафкиног дела. Иако наводи и савременије теорије рода, засноване на делима Џудит Батлер и Моник Витиг, Катарина Пантовић своје истраживање заснива на „првобитном теоријском становишту о роду (становишту француских феминистичких теоретичарки), које задржава дихотомију маскулинитета и феминитета” (72). Ауторка

нарочиту пажњу посвећује дефиницији различитих типова маскулинитета – хегемонског, токсичног и алтернативног – и њихових преплитања и супротстављања значајних за Кафкино прозно стваралаштво.

Позиција маскулинитета у Кафкиним приповеткама контекстуализује се представљањем односа очева и синова у оквирима експресионистичке поетике, али и Кафкиног *Писма оцу* (1919), референтног текста у ком је отац представљен као „тиранин, застрашујући мушкарац са свим обележјима доминантног, па чак и токсичног маскулинитета, својеврсни Јехова који непрестано кажњава и понижава слабог, потчињеног сина” (79). Катарина Пантовић наводи да код Кафке не постоји утврђена схема маскулинитета, већ се код њега може говорити о *хибридним* маскулинитетима, „јер Кафкине младе мушке протагонисте (сина, брата) карактерише тежња да напусте статус слабог мушкарца као знака, иако у томе не успевају и на крају им се препуштају” (81), а та слабост је у јунаке иманентно уписана, упркос спољашњем изгледу и друштвеном статусу.

За Кафку карактеристичан сукоб између јаког оца и слабог сина присутан је у приповеткама „Пресуда” (1912) и „Преображај” (1915). Међузависност оца и сина, потенцијални хомоеротски однос између Георга Бендемана и његовог пријатеља у Русији, замена улога и наизменично јачање и слабљење оца и сина кроз радњу, приказани су у замагљеној и тешко разумљивој приповеци „Пресуда”. Георг стога постаје представник удвојеног родног идентитета – „он је истовремено доминантан и маргинализован” (89), док се традиционална експресионистичка побуна синова против очева овде преображава у побуну оца против сина и доводи до смртне пресуде без могућности помиловања. У приповеци „Преображај” приказана је деградација маскулинитета Грегора Самсе, „која се (де)конструираше обрнуто сразмерно од очевог маскулинитета” (93). Метаморфоза Грегора Самсе у бубу онемогућила је његову улогу хранитеља породице, што је довело до јачања очеве фигуре, па и тежње да син, као маргинализован и хендикепиран, буде убијен, а Очински закон спроведен кроз агресивни маскулинитет.

Приповетка „Сеоски лекар” (1919) даје другачију перспективу у приказивању маскулинитета у односу на претходне две Кафкине приповетке. Катарина Пантовић у њој види писање карактеристично за поетику експресионизма, док амбијент и детаљи наведени у тексту имају значајног удела у радњи и конструисању маскулинитета. Поред сеоског амбијента, страшне зиме и вејавице, као сигнала и симбола „Сеоског лекара”, значајан је и симултанizam маскулинитета коња и лекара. Поред наведеног, ауторкина интерпретација ове приповетке пружа и занимљиву и смелу филолошку анализу младићеве смртносне ране – повезујући немачко женско име Роза (Rosa) са ружом, али и ружичастом бојом (rosa), путем које служавка метонимијски замењује младићеву рану (ружичасту/Розину).

Релациони приступ тумачењу ликова Кафкине прозе ауторка не посматра само у међузависном односу мушких ликова већ се маскулинитети одређују и кроз однос према феминитетима. Ауторка своја тумачења заснива на Делезовој и Гатаријевој типологији жена код Кафке, коју представљају фигуре сестре, служавке и проститутке, док би виђење жене као све три фигуре истовремено био „необичан спој о ком сања Кафка”. У приповеци „Пресуда” тумаче се фигуре мртве мајке и веренице, које нису присутне као актери овог Кафкиног дела, већ се о њима сазнаје посредно. Вереница се испречује између сина и пријатеља, као и сина и оца, док се синовљев маскулинитет успоставља тек након мајчине смрти и престанка њене власти над породицом. У „Преображају” су присутне фигуре мајке и сестре, које једине ступају у комуникацију са преображеним Грегором, и кроз његову трансформацију у бубу преузимају директну контролу над његовим животом. Од првобитне братско-сестринске блискости и (неретко шизоинцестуозне) љубави, према ауторкином тумачењу, долази до преображаја сестре у очинску фигуру и тежње ка елиминацији и уништавању брата као ривала, док фигура мајке остаје у традиционалним оквирима родних улога брижне мајке и савесне супруге.

Када говори о Кафкиним приповеткама као примерима женског писма, ауторка пажњу усмерава ка његовој тежњи ка фрагментарности, недореченом искуству, као и параболичном, алегоријском приповедању, односно писму субверзије и аутофикцији. Занимљиво је и тумачење на које се ауторка ослања, да Кафка ужива у размени писама, замењујући њима присуство саговорника/саговорнице, док говорни чин препушта доминантној фигури оца. На ово потпоглавље монографије Катарине Пантовић логички се надовезује и трећа целина, посвећена појединачним проблемима Кафкиног стваралаштва, који су били у фокусу ауторкиних досадашњих истраживања. У њој су заступљени текстови „Кафкина микропроза као песма у прози”, „Интертекстуални одједи романа *Процес* у роману *Голманов ситрах од њенала* Петера Хандкеа”, као и „Изазов превођења Франца Кафке (оглед о два превода приповетке 'Преображај')”, вредан допринос српској традуктологији који компаративно приступа канонском преводу Бранимира Живојиновића, као и новом, савременом али недовољно успелом преводу најзначајније Кафкине приповетке, из пера Немца Нилса Небеа.

Монографија *Актуелна чиниња Кафкиног дела* Катарине Пантовић важан је допринос српској компаратистици и теорији књижевности уопште. Ауторка је својом првом научном књигом вешто и успешно панорамски представила теоријске приступе Кафкином стваралаштву, дала занимљиве увиде у тумачење овог аутора из родне перспективе, и тиме допринела развоју српске кафкологије, али и родним студијама, традуктологији, као и тумачењу прозаика и компаративном приступу Кафки-

ном и Хандкеовом стваралаштву. Несумњив је значај ове монографије за будућа бављења Кафком у српској култури, али и појединачним теоријским аспектима који су били у фокусу Катарине Пантовић.

Мср Владимир Д. ПАПИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за компаративну књижевност
Докторске студије; демонстратор
vladapapic98@gmail.com

СТАНИ, ДА ТИ ИСПРИЧАМ НЕШТО

Татјана Јанковић, *Пољег ѿод сукњу свеѿа*, Агора, Зрењанин – Нови Сад
2023

Последња објављена књига Татјане Јанковић, под називом *Пољег ѿод сукњу свеѿа* (2023), састоји се из тридесет и седам веома кратких прича, које, највећим делом, прате безимену главну јунакињу од њеног најранијег детињства до одраслог доба. У њима се првенствено обрађују теме женског искуства, сазревања, интима и иницијација кроз које жене пролазе – био то прелазак из детињства у девојаштво, пропраћен многим неугодним физичким променама („Израњање”, „Жена на круговима”), или мајчинство („Богородица”) – али и делови и исечци из свакодневице преплављени лирским описима.

Док се резултат одабира таквих тема огледа у постизању исповедног, па чак и присног односа са читаоцем, из одабира кратке приче као приповедне форме која те теме треба да изнесе може се закључити да је свака од ових прича заправо једна призвана, васкрсла успомена. Стиче се утисак да на махове наратија делује као покушај остваривања унутрашњег монолога. Као да приповедач није својеволјно одабрао да подели своје успомене, већ му је неко кришом сместио микрофон у мисли. Али пошто су оне већ ту, приповедач ће, упркос несхватању сопственог одабира да их отелотвори у тексту, једноставно да их подели са читаоцем, као да жели да их се ипак ослободи, премда нема свест о разлозима због којих то чини.

Можда се сврха сакрила под неку сукњу, па је треба „открити” – а можда је у питању она народна, изворна, примарна потреба човека за другим, за коегзистенцијом с неким и дељењем свог света. Као да је порука коју приповедач везе у причама његов начин борбе против смрти – боље речено, против заборава. Стога се његова мотивисаност да у сваком догађају види причу коју може или, боље речено, *мора* да исприча